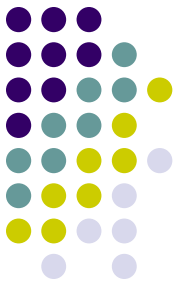

Sociologie pro speciální pedagogy: Sociologické koncepty

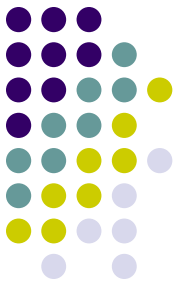
Lenka Slepíčková

Co nás čeká?

- Anomie
- Nezamýšlené důsledky jednání
- Manifestní a latentní funkce
- Deviace
- Etiketizační teorie
- Zločin a trest
- Exkluze, inkluze
- Stigma

Anomie

- Kritický stav společnosti charakterizovaný nejasností, nejistotou, nesoudržností nebo absencí pravidel či norem
- Durkheim – vliv oslabování sociálně stabilizujících institucí (rodina, církve, profesní korporace)
- Merton – anomie znamená problematický vztah mezi cíli jednání a normami, jimiž se jednající řídí (příklad am. společnosti)

Nezamýšlené důsledky jednání

- Osvícenská představa o lidském chování: bude-li každý jednat racionálně, výsledkem bude rozumně uspořádaná společnost – za každé zlo ve společnosti může zlý úmysl
- Skutečnost: Výsledkem jednání je často to, co nikdo z aktérů nezamýšlel. Sleduje-li svůj cíl racionálně větší množství osob, může nastat situace, která dosažení cíle brání.
- Sebenaplňující se proroctví – obzvlášť paradoxní typ NDJ
- Globální problémy, demokratizace školství

Ot. Lze nezamýšleným důsledkům jednání zabránit? (problém omezení svobody)

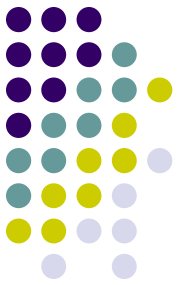
Do jaké míry je člověk zodpovědný za důsledky svých činů?

Manifestní a latentní funkce

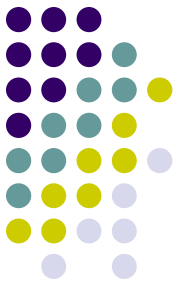
- Robert K. Merton
- Manifestní funkce x latentní funkce
- To, co jednání oficiálně sleduje (motivy jednajících) x vedlejší důsledky jednání, často výraznější než zamýšlené
- Oddělení subjektivního cíle a reálného výsledku
- Příklad: latentní funkce spotřeby, rituálů, školy

Deviace

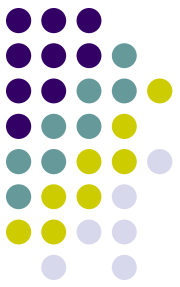
- Jednání, které je v rozporu s **normou**, kterou akceptuje většina lidí ve společnosti
- Deviantní subkultura

Deviace

- Deviantní chování je chování, které lidé takto označují – deviace není kvalitou skutku, kterého se lidé dopustí, ale spíše toho, že jiní aplikují na delikventa pravidla a sankce
- Deviace není vlastnost určitých forem chování, ale vlastnost, kterou těmto formám uděluje jejich obecnstvo
- Kritickou proměnnou při studiu deviace je tedy spíše **sociální publikum** než individuální aktér

Etiketizační teorie – deviace jako funkce sociální kontroly

- Deviace jako proces interakce mezi deviantní a nedevariantní částí populace, nikoli jako objektivní charakteristika chování (krást neznamená vždy být označen za zloděje a naopak)
- Souvislost norem a mocenské struktury ve společnosti, třídní a skupinová podmíněnost posuzování konkrétního chování (zločiny bílých límečků a zločiny mocných)
- Primární deviace – etiketa – sekundární deviace
- Učení se deviaci paradoxně napomáhají vězení, polepšovny, léčebny atd.

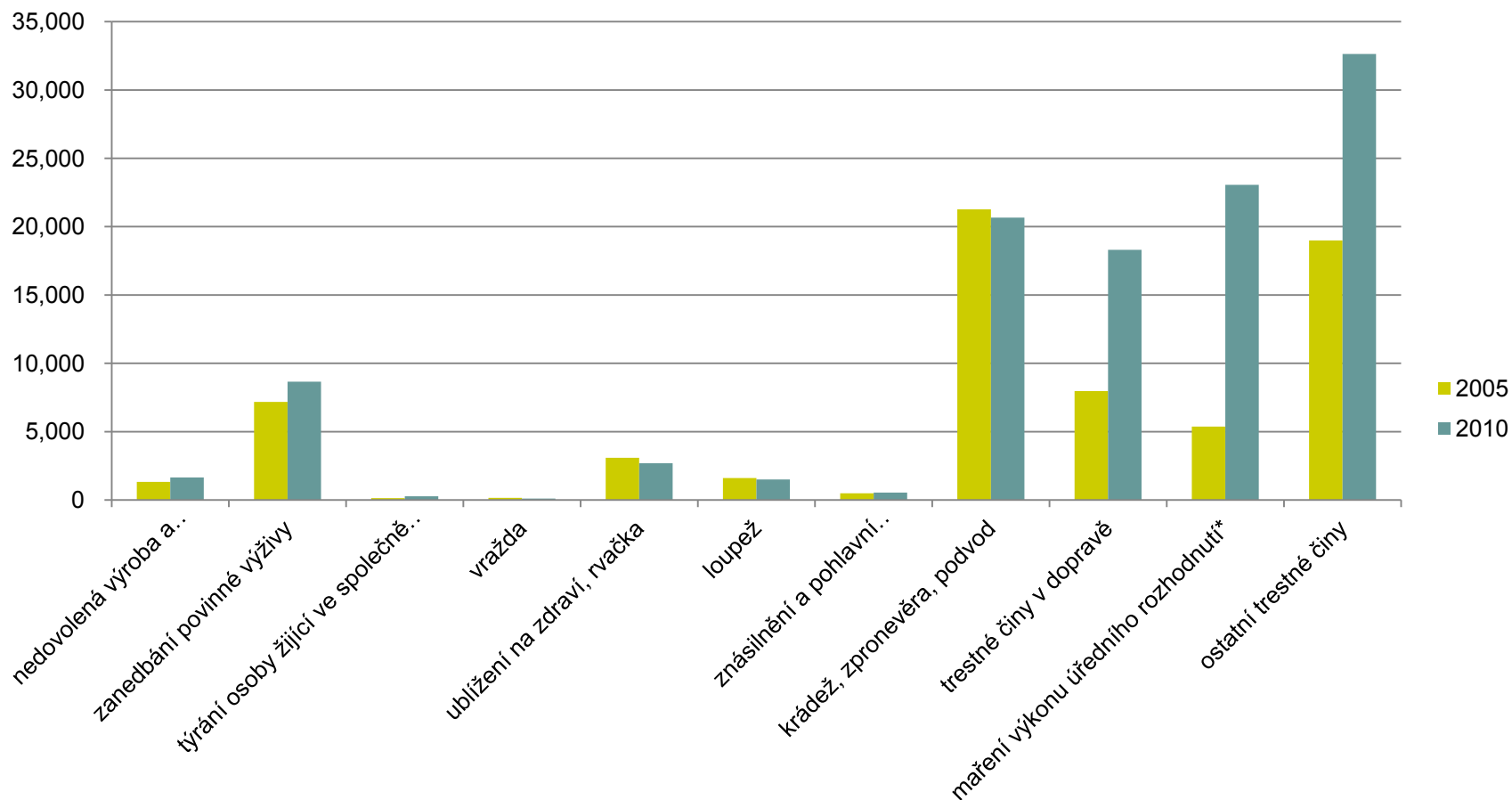

Zločin a trest

- Tradiční společnost: náboženská provinění nebo provinění proti majetku panovníka; role krevní msty, režim ve vězení, veřejné tělesné tresty
- Moderní společnost: oddělení vězení, nemocnic, chudobinců a blázinců, nejtěžším zločinem vražda

Struktura odsouzených (2010)

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti

* data za roky 2003 a 2011

Nejčastěji odsouzení (2011)

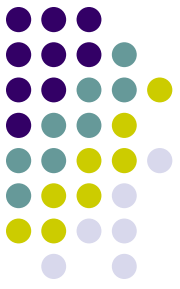
- Krádež (40 %)
- Maření výkonu úředního rozhodnutí (27 %)
- Zanedbání povinné výživy (11 %)

Příčiny přeplněných věznic?

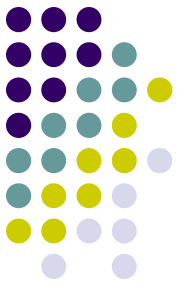
- Zvýšení pravděpodobnosti odsouzení – u krádeží (60 %), maření výkonu úředního rozhodnutí (76 %) a zanedbání povinné výživy (76 %) – podíl odsouzených k těm, vůči nimž bylo zahájeno trestní řízení (u znásilnění je to např. 39 %)
- Více nepodmíněných trestů
- Delší tresty

Exkluze jako mechanismus sociální kontroly a politické zaklínadlo

- Obecně: mechanismus nebo strategie, pomocí níž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nežádoucí nebo nevhodné
- V politickém smyslu: jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti a/nebo jejich omezené příjmy a ostatní zdroje neumožňují dosáhnout životního standardu, považovaného v jejich společnosti za přijatelný
- systematický proces, soubor skrytých společenských mechanismů, často schovaný pod demokratickou rétorikou či formálním zajištěním rovnosti.
- Souvislost s novým typem nerovností v současné společnosti
- Sociální inkluze je vnímána jako soubor praktik, aktivit a mechanismů, které napomáhají kulturní a ekonomické integraci a smysluplné participaci sociálních skupin a individuů do většinové společnosti.

Exkluze jako multidimensionální koncept

- ekonomické vyloučení (vyloučení ze životního standardu a životních šancí obvyklých v dané komunitě),
- sociální vyloučení (vyloučení ze sdílení určitých statusů či institucí)
- politické vyloučení (upření občanských, politických ale i základních lidských práv)
- kulturní vyloučení (odepření práva jedince participovat na kultuře společnosti a sdílet její kulturní hodnoty)
- symbolické vyloučení (spojené se stigmatizací sociálních skupin, vnímaných jako odlišných, deviantních a cizích)

- Obecně řešeno se sociální vyloučení může týkat čehokoli, co je ve společnosti považováno za cenné a žádoucí (může se tedy jednat také o vyloučení z bezpečí, z mobility, z přístupu k informacím a technologiím atd.).

Různé výklady sociální exkluze

- **individualistická definice** – exkluze důsledek neschopnosti jednotlivců dosáhnout dobrého vzdělání a zapojit se do sféry placené práce – nízké vzdělanostní aspirace, nedostatečná efektivita a atraktivita vzdělání
- **strukturní definice** – exkluze jako strukturní problém, poukazuje především na podobu vzdělání, sociální distribuci příjmů a prostorovou diferenciaci obyvatel, stejně jako význam národních i globálních ekonomických sil
  - Komplexita situace sociálního vyloučení
  - Problematické propojení mezi sociální inkluzí a účasti na placené práci
  - Vzdělání jako klíčový faktor pro sociální exkluzi a inkluzi ?
  - strukturní nezaměstnanost, příjmová polarizace a stratifikovaný přístup na pracovní trh, stejně jako na trh se vzděláním

Jan Keller: Tři sociální světy

- Moderní společnost – snaha překlenout propastné nesouměřitelnosti, ideál otevřené, demokratické společnosti, společnosti zaměstnání, sociální stát atd.
- Vrcholem pro takový typ společnosti byly tři desetiletí po 2. sv. válce
- Pozdně moderní společnost – nárůst nerovností, krize sociálního státu, globalizace, negativní flexibilita a prekarizace zaměstnání
- Vliv na uspořádání měst atd.
- Společnost odstupňovaných nerovností byla nahrazena společností naprosté nesouměřitelnosti

Ochutnávka otrávené vodky ze sociálního dna (Pavel Šplíchal, HN)

V souvislosti s aférou se v médiích objevují místa, která bychom tam za jiných okolností neviděli

„Vrstva lidí, pro které je pití tvrdého alkoholu z malých večerek a na stáncích každodenní záležitostí, se potichu rozrůstá. Fakt, že se jedná o lidi, kteří mají hluboko do kapsy, není třeba zdůrazňovat. Alkohol je pro ně často jedinou možností, jak uniknout ze světa, ve kterém nemají žádnou perspektivu.“

„Chtít však v masovém měřítku po lidech žijících v místech s vysokou nezaměstnaností, bez vzdělání či aspoň použitelné kvalifikace, aby ze dne na den vzali rozum do hrsti, doučili se angličtinu, rekvalifikovali se a odstěhovali do Prahy, je naivita. Situace, ve které se tito lidé nacházejí, se nezrodila přes noc.“

Zvýšení nepřímých daní, výherní automaty, exekuce

„Občanství druhé kategorie vytváří i poptávku po zboží a službách druhé kategorie.“

Stigma

- E. Goffman
- **Definice:**
- Situace jedince vyloučeného z plného společenského přijetí
- Nežádoucí atribut s diskreditujícím dopadem
- Sklon připisovat dané osobě celou řadu nedokonalostí na základě jedné původní
- Odlišnost od očekávání

Stigma

- 3 typy stigmat:
  - a) tělesná znetvoření
  - b) vady charakteru
  - c) kmenová stigmata

- Narušují rutinu společenského styku

Stigmatizovaný

- V současné společnosti má zjevně tytéž představy o identitě jako my – přijal měřítko ze širší společnosti, je si dokonale vědom toho, v čem druhí spatřují jeho vadu, vnímá hanbu, poskvěru
- Reakce: přímá náprava, snaha vyniknout v oblastech, které mu jsou zdánlivě uzavřeny, snaha využít stigma k získání vedlejšího zisku, spatření štěstí v neštěstí
- Morální kariéra – osvojení si normálního hlediska a poznání, že je vzhledem k němu diskvalifikován, učení vypořádat s tím, jak ostatní nakládají s lidmi, k nimž patří, osvojování si schopnosti předstírat
- **Důvodem toho, proč je náhlá stigmatizace tak bolestná, tedy nemusí být nutně zmatek jedince ohledně jeho identity, ale naopak to, že ví až příliš dobře, čím se stal.**
- Diskreditovaný – snaha vytvořit dojem, že jeho prokazatelná odlišnost je irelevantní, Diskreditovatelný – snaha regulovat informace týkající se jeho vady, má hrát svou roli a zároveň znát své místo

- **Odměna plynoucí z toho, že je člověk považován za normálního, je tak velká, že téměř každý, komu to situace umožní, se někdy záměrně pokusí předstírat.**
- **Jedinec je od společnosti odvozen tak dokonale, že společnost se může spoléhat na ty, kdo jsou nejméně přijímáni jako její normální členové a nejméně odměňováni potěšením plynoucím ze snadného společenského styku, že přijdou s formulací, ozřejmením a holdem vnitřnímu bytí průměrného člověka.**